

T. Yıldırım¹, S. Eynel²

¹Prof. Dr., Uşak Üniversitesi, Uşak, Türkiye
(e-mail: talipy@gmail.com)

²Dr., Millî Eğitim Bakanlığı, Denizli, Türkiye
(e-mail: semaeynel7@gmail.com)

“Hoş” Sözcüğünün Özbek Türkçesindeki Kullanımı Üzerine

Özet

İnsanlar arasında bir anlaşma aracı olan dil, konuşulduğu bölge, iklim şartları, bulunduğu kültürel çevre, dilin işleme kapasitesi vb. özellikler yönünden çeşitlenmektedir. Özbek Türkçesi bu yolla kendine yakın bir coğrafyada kullanılan Farsçadan etkilenmiş ve bu dilden birçok sözcüğü kendi bünyesine kabul etmiştir. Farsça bir isim olan “hoş” sözcüğü de bunlardan biridir.

Türkiye Türkçesinde isim, sıfat, zarf ve cümle başı edatı işlevlerinde kullanılan “hoş” sözcüğünün Özbek Türkçesinde bu işlevlerinin yanı sıra soru sözlerinin başında; gayret, onaylama, söze başlama ve selamlaşma ifadesi olarak modal söz, kalıp ifade ve ünlem şeklinde farklı anlam ve kategorilerde kullanıldığı tespit edilmiştir.

Makalede Türkçenin kendi bünyesindeki sözcüklere uyguladığı kategori ve anlam değiştirme yoluyla bir sözcüğe farklı işlev ve anlamlar yükleme; bu yolla Türkçenin söz varlığını zenginleştirme, anlatım gücünü artırma metodunu yabancı dillerden aldığı sözcüklere de uyguladığı “hoş” sözcüğünün Özbek Türkçesindeki kullanımından hareketle ortaya konmuştur.

Anahtar kelimeler: Özbek Türkçesi, hoş, modal söz, kalıp ifade, ünlem, kategori ve anlam değiştirme

T. Yıldırım¹, S. Eynel²

¹ Prof. Dr., Uşak University, Uşak, Turkey (e-mail: talipy@gmail.com)

² Dr., Ministry of National Education, Denizli, Turkey (e-mail: semaeynel7@gmail.com)

Application of the Word “hosh” in the Uzbek Language

Abstract

Language, which is a means of communication and harmony between people, “region, climatic conditions, cultural environment, language process e.t.c” abilities vary in different directions. Like the Persian language which is close to the region influenced the Uzbek language, and borrowed many words from this language. One of these borrowing is the word “Hosh”.

Used in the process of the Turkish language as an adjective, an adverb and a preposition, the word “Hosh” in the Uzbek language, on the contrary, is used at the beginning of words; effort, confirmation, beginning of conversation and greeting, are used in various meanings and categories as modal words, common expressions and conversation.

The report used the words of the Turkish language functions that changed the category and meaning of the word; and so it developed the vocabulary of the Turkish

T. Yıldırım, S. Eynel. “Hoş” Sözcüğünün Özbek Türkçesindeki Kullanımı Üzerine.

language, as well as a method of increasing the power of expression and borrowing from foreign languages, the using of the word “hosh” in the Uzbek language.

Keywords: Uzbek language, hosh, modal words, common expressions, conversation, category, and meaning changes

Giriş

XIII. yüzyıla kadar tek bir yazı diline sahip olan Türkçe bu dönemden itibaren Doğu ve Batı Türkçesi şeklinde iki ana kola ayrılır. Doğu Türkçesi XIII. yüzyıldan XV. yüzyıla kadar eski ve yeni arasında bir geçiş devri olma rolünü üstlenirken XV. yüzyılda bu yazı dili kendi içinde Kuzey ve Doğu şeklinde iki kola ayrılır. Çağatay Türkçesi dediğimiz bu yazı dili XX. yüzyıl başlarına kadar varlığını sürdürmüştür. Bir yandan Hakaniye (Karahanlı) bir yandan da Harezm Türkçesi tesiri altında Çağatay ulusunun meydana getirdiği bir yazı dili olan Çağatay Türkçesi, içerisinde Doğu Türkçesinin yanı sıra Oğuz ve Kıpçak unsurlarını da barındırmaktadır. Bu farklı dil unsurlarının yanı sıra İslamiyet’in etkisi ve bulunduğu konum itibariyle Arapça ve büyük ölçüde Farsçanın tesiri altında kalan Çağatay Türkçesi bugün yerini çağdaş lehçelerden Uygur ve Özbek Türkçelerine bırakmıştır. Bugün Özbek Türkçesinin dil unsurlarına ve sözcük hazinesine baktığımızda Arapça, Farsça, Batı ve Kuzey Türkçesi dil özelliklerini yoğun bir şekilde görmekteyiz. Makalede ele aldığımız “hoş” sözcüğü de işte bu etkinin bir yansıması olarak Farsçanın dil hazinesinden Özbek Türkçesine geçmiş bir sözcük olarak karşımıza çıkar.

Türkçe sözlükte “beğenilen, duyguları okşayan, zevk veren” anlamıyla sıfat, “bununla birlikte ve beğenilen, duyguları okşayan bir biçimde” anlamlarıyla zarf görevinde kullanılan bu sözcük Farsçanın söz varlığına ait bir sözcüktür [1]. Kamus-ı Türki’de “خوش” şeklinde “ش, و, خ” sesleriyle yazıldığı görülen bu sözcük Farsça sözlükte ve Özbek Tilinin İzahlı Lügati adlı eserde de benzer şekilde yer almıştır. Bu sözcük “Lügat-i Ni’metu’llâh” [2, s.186] ta ta “*mülâyim ve kayın ana, mâder-zen ma’nasına, eyü, ve yahşima’ nāsınaammâişbâ’-i vāv ile nūş ve hūşkâfiyesindekuri, hūşkma’ nāsına*” şeklinde anlamlandırılırken; “Burhan-ı Katı”ya baktığımızda bu seslerle ifade edilen iki anlam karşımıza çıkar: İlki “vāv-ı meçhûle. Kuru ve yâbis”, ikincisi ise “vāv-ı meçhûlle. Akl-i halkî ve şuur manasıdır. Ondan temyiz ile tabir olunur. Onunla insan, hayrı şerden, nef’i zarardan fark eder. Ruh ve can manasıdır. Dil ve kalp manasına gelir. Pehlevi lüğatinde mevt ve helâk manasıdır. Semm-i

kâtilmanasınadır” şeklinde verilmiştir. Steingass’ın hazırlamış olduğu “A Comprehensive Persian-English Dictionary” [3, s. 485] adlı Farsça-İngilizce sözlüğe baktığımızda ise “hoş” sözcüğünün “sweet, excellent, beautiful, fair, charming, pleasant, delightful, agreeable, cheerful, amiable, lovely, mild, meek, elegant; healthy, wholesome, temperate; happy, well, pleased, willingly¹” şeklinde açıklandığını görmekteyiz.

Türk dilinin tarihi dönemlerinde hoş sözcüğünün kullanımına bakıldığında şunlar dikkati çeker: Göktürk ve Uygur dönemlerinde bu sözcük hiç karşımıza çıkmamaktadır. “Hoş” sözcüğünün göçler, Araplar ve Farslarla etkileşim ve tüm bunların sonucunda İslamiyete geçişin yaşandığı Karahanlı Türkçesi döneminde Türkçeye girdiği görülmektedir. Sözcük Karahanlı Türkçesi ve Harezm-Altınordu Türkçesi dönemlerinde sınırlı bir kullanım alanına sahiptir. Çağatay Türkçesi ve devamında Özbekçede bu oranın ciddi anlamda arttığı ve “hoş”un isim, sıfat, zarf, fiil, birleşik fiil, modal söz görevlerinde de kullanıldığı göze çarpar.

Türkçenin tarihsel sürecinde sözcüğün “hoş” şeklinde karşımıza çıktığını görmekteyiz. Ancak, Özbek Türkçesi temelinde hazırlanan sözlüklere baktığımızda sözcüğün aynı anlamı taşıyan karşılıklarının “huş” sözcüğüyle karşılandığını görüyoruz. Bununla birlikte Özbek Tilinin İzahlı Lügati adlı eserde sözcüğün Arap harfli yazımına baktığımızda “hoş” ve “huş” sözcüklerinin aynı seslerle “جوش” şeklinde yazıldığını görürüz. Aynı seslerle yazılan bu iki sözcük anlamsal açıdan ve cümledeki görevi bakımından birbirinden farklıdır. Özbek Türkçesinde “hoş” sözcüğü “peki, sonra” [4, s. 488] şeklinde anlamlandırılmaktadır. Sözcükle ilgili daha geniş açıklamalara yer veren “Özbek Tilining Etimologik Luğati” [5, s. 248] adlı eserin III. cildinde ise “hoş” sözcüğünün Farsçanın ağızlarından biri olan Tacik dilinde tasdik, razı olma gibi anlamları ifade eden bir söz olduğundan bahsedilmektedir. “Özbek Tilinin İzahlı Lügati” adlı eserin IV. cildinde ise bu sözcüğün soru sözlerinin başına gelerek karşıdakinin dikkatini çekme, onu düşündürme amacına yönelik kullanıldığı belirtilir. Bununla birlikte aynı başlık altında sözcük “haydi” şeklinde ifade edebileceğimiz gayretlendirmek harekete geçirmek (qıstaş) anlamında ve konuşma anında akla gelmeyen sözler yerine de kullanılmaktadır [6, s. 438]. Ayrı bir başlık altında bu sözcüğün selamlaşma anlamında kullanıldığı da görülmektedir. “Hoş” sözcüğünün yukarıda belirttiğimiz dört anlamının dışında Farsçadan alıntılanmayan yani Özbek Türkçesine ait bir sözcük olarak yer alan

---

¹ Tatlı, mükemmel, güzel, adil/dürüst, büyüleyici, hoş, keyifli, enfes, neşeli, sevimli, güzel, hafif/kibar, alçakgönüllü, zarif; sağlıklı, ılıman; mutlu, iyi, memnun; istekli bir şekilde

“hayvanları sürmek veya döndürme” anlamlarında ünlem göreviyle kullanıldığına dair bir bilgi de yer almaktadır. Makalenin inceleme bölümünde “hoş” sözcüğünün Farsçadan alıntılanan bu anlamlarından hareketle Özbek Türkçesinde kullanılan farklı anlam ve kategorileri üzerinde durulacaktır.

1. Hoş Sözcüğünün Kullanımı

Karahanlı, Harezmi ve Çağatay Türkçesi dönemlerinde benzer bir yazıma sahip olduğunu belirttiğimiz “hoş” sözcüğü Özbek Türkçesindeki farklı yazım (huş ve hoş) ve buna bağlı olarak farklı anlam ve kategoride karşımıza çıkar. Türkçenin tarihi dönemlerinde Farsçadan alıntılanan ve Türkçenin yapısına uyarak farklı anlam ve kategorilerinde kullanılagelen “hoş” sözcüğünün Özbek Türkçesinde “huş” şeklinde bir yazımla varlığını sürdürdüğü görülür. Özbek Türkçesi temelinde hazırlanan sözlüklerde Latin harfleriyle benzer bir yazıma sahip olan ancak Arap harfli yazımlarından aynı seslerle yazıldığını tespit ettiğimiz “hoş” sözcüğü ise “huş”tan tamamen farklı anlam ve kategorilerde kullanılmaktadır. Bu nedenle, bu makalede güzel, iyi anlamındaki “huş” sözcüğüne değinilmeyerek, farklı anlam ve kategorilerde kullanıldığı tespit edilen “hoş” sözcüğünün üzerinde durulacaktır.

Bu kapsamda “hoş” sözcüğü anlam ve kategori bakımından şu şekilde sınıflandırılabilir:

1.1 Anlamına Göre

1.1.1. Soru Sözlerinin Başında “Söylesene, Anlatsana ....”

Anlamında:

Soru sözlerinin başına gelerek “söylesene, anlatsana, peki, ya, eee...” şeklinde de ifade edebilen bu kullanımın “açıklama bekleme, alay, merak, telaş, şaşırma, cevap bekleme, kızma, tedirginlik” anlamlarını dile getirdiği söylenebilir. Sözcüğün bu anlamlarına dair örnekler aşağıdaki gibidir:

(Sâlihmahdum:) –Ässälâmu äläyküm, kelgän ekänlär, taqşirim!
(Eşân:) – Vâ äläyküm ässälâm! **Hoş**, sâlâmätmisiz, Sâlih mäxdum?

Salihmahdum: “Esselamü aleyküm, ooo kimler gelmiş efendim!”

Eşân: Ve aleyküm selam! **Söylesenize**, iyi misiniz Salih mahdum?

“A. Qâdiriy, Mehrâbdän Çâyân” (ÖTİL, C. I, s. 62)

Xoş, endi dâramädu burâmädinigi qoy, ikkinçi xâtining bilän äpâqâpâqmısän? Sorädi şerigi şâfyârdän.

Ortağı şoföre “Şu bu demeyi bırak da, **söylesene**, ikinci hatununla küs müsünüz?” diye sordu.

“Muştum” (ÖTİL, C. I, s. 92)

Çâl bu begänä yigitning väziyätidä täräddüdläniş sezib, qaytädän soradı: - **Xoş**, oglim, nimä ärzing bår?

Yaşlı adam bu yabancı delikanlının vaziyetinde bir tereddüt sezip, yeniden sorar: - **Söylesene**, oğlum, ne istiyorsun?

“Äybek, Tänlängän Äsärler” (ÖTİL, C. I, s. 96)

Qassáb bazarining itläri-kü, meni bez tergät kelgän, deb qizgänişi mümkün edi. **Xoş**, kulällikning itläri nimäni qizgänädi?- dedi Şum bälä.

Uğursuz çocuk “Kasap pazarının itleri bile bomboş geziyorlarmış deyip kıskanması mümkündü. **Söylesene**, çömlekçinin itleri neyi kıskanıyor?” dedi.

“Ğ. Ğulâm, Şum Bälä” (ÖTİL, C. 1, s. 209)

Näriği üydän uvädäsi çıqib ketgän yästiqni kötärüb Häm-däm çıqdi: - Otir bu yâqqa! **Xoş**, sen nimä üçün köçe bälälärigä oxşab ählâqsızlık qiläsän?

Häm-däm biraz ilerideki evden eski yastığı alıp çıktı: Şuraya otur! **Söylesene**, sen niçin sokak çocukları gibi ahlsızlık yapıyorsun?

“Ä. Qahhâr, Äyb Kimdä?” (ÖTİL, C.1, s. 306)

Xoş, Sâdi pälvân, işlər qanaqa, Tâşkentdä nimä gäplär bår?

Anlatsana, Sadi pehlivan, işler nasıl, Tâşkent’te ne var ne yok?

“Ä. Qâdiriy, Ötgän Künlär” (ÖTİL, C. 1, s. 313)

Hoş, işçän bir xâdimning mänmân vä buyruq bâzgä äylänib ketişigä nimä sâbâb boldi?

Söylesene, işkolik bir insanın kibirli ve sürekli buyruk veren birine dönüşmesine ne sebep oldu?

“Gâzetädän” (ÖTİL, C. 1, s. 368)

Xoş, xânim, qayergä kelgän edik? Mengä qaräng, vâyboy, munça qâvâgingizdän qâr yâgyäpti.

Söylesene, hanım, nereye geldik böyle? Bana bakın, aman Allahım, niye bu kadar üzöldünüz ?

“Z. Säid, N. Sâfârâv, Tarih Tilgä Kirdi” (ÖTİL, C. 1, s. 467)

Xoş, ikki bäsqıçlı depäzitäriy tizimini yârätışdän maqsäd nimä!
Anlatsana iki aşamalı depo sistemini oluşturmaktaki maksat nedir!
“Gäzetädän” (ÖTİL, C. 1., s. 599)

Xoş, taqsir, negä xamuşsiz?- E, äziz dostim, säl qıynälibräq qâldim.
Söylesenize, efendim, niçin suskunsunuz? – Ahhh, aziz dostum, biraz sıkıntıdayım.

“N. Säfärâv, Häyât mäktäbi” (ÖTİL, C. 1. 679)

1.1.2. Birini Gayretlendirme, Harekete Geçirme Anlamında

Sözcük bu işlevde “haydi” anlamında kullanılmaktadır. Birini gayretlendirme amacındaki bu kullanıma dair Özbek Türkçesinde yer alan örnekler şu şekildedir:

–Hä, boldi. **Xoş**, baxtäş täväkkäl qılıb köräylik bolmäsä, -dedi Elmurâd.

El Murat “Tamam, oldu. **Haydi**, olmazsa bahse girip görelim” dedi.
“P. Tursun, Oqituvçi” (ÖTİL, C. I, s. 180)

Xoş, togrisini äytäsänmi, yoqmi! – deb vähşät qıldı Bähorgä qorbâşi.
Bahar’a bekçi “**Haydi**, doğrusunu söyleyecek misin, yoksa söylemeyecek misin!” diye yaygara kopardı.

“Yâ. Xäimâv, M. Rähmân, Häyât-Mämât” (ÖTİL, C. 1, s. 454)

Xoş, bälälär, qâni, äytinglär-çi, hâzir sınıfläring dävâmät mäsäläsidadä neçänçi orindä turibdi? – deb sorädi (direktâr).

Direktör “**Haydi**, çocuklar, nerede söylesenize, şimdi sınıfların katılımı konusunda kaçınıcı sırada yer alıyorlar?” diye sorar.

“X. Tohtäbäyev, Säriq Devni Minib” (ÖTİL, C.1, s. 540)

Xoş, endi Chopin yâzgän musiqani çälây!

Haydi, şimdi Chopin’in yazdığı bir besteyi çalalım.

1.1.3. Kabul Etme Anlamında Kullanımı

Vä men oylädim, **xoş**, bu äjâyib fikr!

Düşündüm de, **kabul**, bu çok güzel bir fikir!

[https://tr.glosbe.com/uz/tr/xo'mramoq\(e-tarih 07.04.2018\)](https://tr.glosbe.com/uz/tr/xo'mramoq(e-tarih 07.04.2018))

1.1.4. Söze Başlama, Giriş Sözü Anlamında

“Hoş” sözcüğünün “eveeet” diye de ifade edebileceğimiz konuşma ve söze başlama ifadesi olarak kullanımına dair örnek aşağıdaki şekildedir:

Xoş, şundäy sävâl kelädi.

Eveet şimdi akla şu soru geliyor.

<https://tr.glosbe.com/uz/tr/xo'mramoq> (e-tarih
07.04.2018)

1.1.5. Selamlaşma Anlamında

“Hoş” sözcüğü selamlama anlamında şu şekilde kullanılmaktadır:

Hoş, bärämmisiz, Şaripovä.

Selam, keyfiniz yerinde mi Şaripova?

“P. Tursun, Oqituvçi” (ÖTİL, C. 1, s. 167)

Häyr, hüdâning pânâhigä, Ahvar!

- “**Hoş**, Sultânâni äkä!” – ikisi äjrâlişdilär.

Selamün aleyküm, Allah sizi saklasın, Ahvar!

-**Aleyküm selam**, Sultaneni abi, diye selamlaşıp ayrıldılar.

“Ä. Qâdiriy, Mehrâbdän Çeyân” (ÖTİL, C. 4, s. 438)

1.1.6. Konuşma Anında Akla Gelmeyen Söz Yerine Kullanımı

Konuşma anında akla gelmeyen sözlerin yerine Özbek Türkçesinde “hoş” sözcüğü de kullanılabilir. Sözcüğün bu kullanımına dair örnekler şu şekildedir:

Men oylädim, **xoş**, biläsizmi nimä, bu judäyäm qiziqarli.

Ben düşündüm de, **şeyyy**, biliyor musunuz ne, bu aşırı ilginç!

Xoş, bir nimä demâqçi edim. **Xoş** desängiz, Bağdâd şähridä Abutänbäl degän bir yalqäv yigit öz ânâsi bilän yaşär ekän.

Şeyy, bir şey diyecektim. **Şeyyy**, deseniz ki, Bağdat'ta Abutänbäl adlı haylaz bir delikanlı annesi ile yaşarmış.

“Ğ. Ğulâm, Tirilgän Mürdä” (ÖTİL, C. 4, s. 438)

1.1.7. Soru Sözü Olarak Kullanımı

Taşkentdä oqib yürübmiz deng?

-Hä, toğa, men sizgä bittä iltimâs bilän kelgän edim.

-Hoş?

-*Älim mägäzinçini biläsizmi?*

-*Älim mägäzinçi... E, bilämän!*

Taşkent'te mi okuyorsunuz söyleyin.

Evet, dayı! Bir işim için size ricada bulunmaya gelmişim.

Ne gibi?

Bakkal Alim'i bilir misin?

Bakkal Alim... Eveet, bilirim!

1.2. Sözcük Kategorisine Göre

Sözcük kategorisine göre “hoş” sözcüğünün modal söz, kalıp ifade ve ünlem olarak kullanımına rastlanmıştır. Bu kullanıma ait örnekler şu şekildedir.

1.2.1. Modal Söz Olarak Kullanımı

Xoş, Sâdı pâlvan, işlär qanaqa, Taşkentdä nimä gäplär bâr?

Anlatsana, Sadi pehlivan, işler nasıl, Taşkent'te ne var ne yok?

“Ä. Qâdiriy, Ötgän Künlär” (ÖTİL, C. 1, s. 313)

(Sâlihmähdum:) –Ässälâmu äläyküm, kelgän ekänlär, taqsirim!

(Eşân:) – Vä äläyküm ässälâm! **Hoş**, sâlâmätmisiz, Sâlih mäxdum?

Salihmahdum : “Esselamü aleyküm, ooo kimler gelmiş efendim!”

Eşân: Ve aleyküm selam! **Söylesenize**, iyi misiniz Salih mahdum?”

“A. Qâdiriy, Mehrâbdän Çäyân” (ÖTİL, C. I, s. 62)

Vä men oylädim, **xoş**, bu äjâyb fikr!

Düşündüm de, **kabul**, bu çok güzel bir fikir!

<https://tr.glosbe.com/uz/tr/xo'mramoq> (e-tarih 07.04.2018)

Xoş, şundäy sävâl kelädi

Eveet şimdi akla şu soru geliyor:

<https://tr.glosbe.com/uz/tr/xo'mramoq> (e-tarih 07.04.2018)

Men oylädim, **xoş**, biläsizmi nimä, bu judäyäm qiziqarli.

Ben düşündüm de, **seyyy**, biliyor musunuz ne, bu aşırı ilginç!

<https://tr.glosbe.com/uz/tr/xo'mramoq> (e-tarih 07.04.2018)

1.2.2. Kalıp İfade Olarak Kullanımı

Hoş, bärämmisiz, Şäripovä.

Selam, keyfiniz yerinde mi Şaripova?

“P. Tursun, Oqituvçi” (ÖTİL, C. 1, s. 167)

Häyr, hüdâning pânâhigä, Ahvar!

- “**Hoş**, Sultânâni äkä!” – ikisi äjrâlişdilär.

Selamün aleyküm, Allah sizi saklasın, Ahvar!

-**Aleyküm selam**, Sultaneni abi, diye selamlaşıp ayrıldılar.

“Ä. Qâdiriy, Mehrâbdän Çeyân” (ÖTİL, C. 4, s. 438)

1.2.3. Ünlem Olarak Kullanımı

Qassâb bâzârining itläri-kü, meni bez tergät kelgän, deb qizgänişi mümkün edi. **Xoş**, kulâllikning itläri nimäni qizgänädi?- dedi Şum bâlä.

Uğursuz çocuk “Kasap pazarının itleri bile bomboş geziyorlarmış deyip kıskanması mümkündü. **Söylesene**, çömlekçinin itleri neyi kıskanıyor?” dedi.

“Ğ. Ğulâm, Şum Bâlâ” (ÖTİL, C. 1, s. 209)

Xoş, ikki bâsqıçlı depâzitäriy tizimini yârâtişdän maqsäd nimä!

Anlatsana iki aşamalı depo sistemini oluşturmaktaki maksat nedir!

“Gâzetädän” (C. 1. S. 599)

Çâl bu begânä yigitning väziyätidä tärâddüdläniş sezib, qaytädän sorädi: - **Xoş**, oglım, nimä ärzing bâr?

Yaşlı adam bu yabancı delikanlının vaziyetinde bir tereddüt sezip, yeniden sorar:- **Söylesene**, oğlum, ne istiyorsun?

“Äybek, Tänlängän Äsârlär” (ÖTİL, C. I, s. 96)

Näriği üydän uvädäsi çiqib ketgän yâstiqni kötârib Häm-däm çiqdi: - Otir bu yâqqa! **Xoş**, sen nimä üçün köçe bälälärigä oxşâb ählâqsizlik qiläsän?

Häm-däm biraz ilerideki evden eski yastığı alıp çıktı: Şuraya otur! **Söylesene**, sen niçin sokak çocukları gibi ahlaksızlık yapıyorsun?

“Ä. Qahhâr, Äyb Kimdä?” (ÖTİL, C.1, s. 306)

Xoş, togrisini äytäsänmi, yoqmı! – deb vähşät qıldı Bähorgä qorbâşi.

Bahar’a bekçi “**Haydi**, doğrusunu söyleyecek misin, yoksa söylemeyecek misin!” diye yaygara kopardı.

“Yâ. Xäimâv, M. Râhmân, Hâyât-Mâmât” (ÖTİL, C. 1, s. 454)

Değerlendirme ve Sonuç

Dilimize Farsçadan geçtiği bilinen “hoş” sözcüğü Türkçeye ilk defa Karahanlı Türkçesi döneminde girmiş, Harezmi-Altınordu Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Özbek Türkçesi dönemlerinde de dil hazinesinde yer almaya devam etmiştir.

Karahanlı Türkçesinden itibaren kullanılagelen “güzel, iyi” anlamındaki “hoş” sözü Özbek Türkçesi lügatinde “huş” sözü ile karşılanmaya başlanmıştır. Ancak bu dönemde “hoş” şekli de kaybolmayıp farklı anlam ve kategorilerde kullanılmıştır. Bu karışıklığın Arap alfabesinde “o, ö, u, ü” seslerinin yazıda aynı sembolle (vav) ifade edilmesinden kaynaklanmış olması mümkündür. Tarihî dönemde Türk lehçelerinin ortak bir alfabe olarak Arap alfabesi ile eser vermeleri; ancak önce Latin alfabesinin kullanımı, ardından Kiril alfabesine geçiş, SSCB’nin Özbek alfabesi üzerinde yaptığı değişiklikler ve yaşayan bir varlık olan dilde meydana gelen değişimler bu sözcüğü de etkilemiş ve Özbek dil varlığında ikili bir şekil ortaya çıkmasına neden olmuş olabilir.

Özbek Türkçesinden taranan eserlerden hareketle ‘hoş’ sözcüğü “soru sözlerinin önüne gelerek ‘söylesene, anlatsana, peki, eee’, gayretlendirme, harekete geçirme amacıyla ‘haydi’, kabul etme işlevinde ‘peki’, söze başlama ve giriş ifadesi olarak ‘peki’, konuşma esnasında akla gelmeyen söz yerine ‘şeyyy’” ve soru sözü “ne” olmak üzere yedi farklı anlam ve “modal söz, kalıp ifade ve ünlem” olmak üzere üç farklı kategoride kullanımına rastlanmıştır. Dilde bir sözcük normalde hem anlamca hem de kategorik olarak farklı şekillerde kullanılabilir. Bu kullanım bize Türkçenin söz varlığını geliştirme ve anlatım gücünü arttırmaya yönelik olarak uyguladığı bu metodu, sadece Türkçe sözcüklere değil yabancı dillerden aldığı sözcüklere de uyguladığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

1. Türkçe Sözlük. TDK Yay. Ankara. 2005.
2. Ni’metu’llâh, Ahmed. Lügat-i Ni’metu’llâh. Hz. Adnan İnce. TDK Yay.. Ankara. 2015.
3. Steingass F. A Comprehensive Persian-English Dictionary. Routledge&Kegan Paul Limited. London. 1963.
4. Üşenmez E. Özbekçe-Türkçe Sözlük. Türk Dünyası Vakfı. İstanbul. 2016.
5. Râhmätülläyev, Shâvkät. Özbek Tilining Etimologik Lugâti III-Fârsçâ. Tâcîkçâ Birliklär vä Ulâr Bilân Hâsilälär. Tâşkent Üniversitesi Nâşriyâtı. Tâşkent. 2009.
6. Özbek Tilinin İzahli Lügâti IV, Tâşkent, 2008, s.438.

7. Özbekistân Respublikâsi Fânlâr Äkâdemiyâsi Älişer Nâvâiy Nâmidâgi Til ve Ädâbiyet İnstitutu. Özbek Tilining İzahli Lügâti I. (Ed. Ä. Mâdvâliyev). ‘Özbekistan Milliy Entsiklâpediyâsi’ Dâvlât İlmiy Nâşriyâti. Tâşkent. 2006. (2006a).
8. Özbekistân Respublikâsi Fânlâr Äkâdemiyâsi Älişer Nâvâiy Nâmidâgi Til ve Ädâbiyet İnstitutu. Özbekistân Respublikâsi Fânlâr Äkâdemiyâsi Älişer Nâvâiy Nâmidâgi Til ve Ädâbiyet İnstitutu. Özbek Tilining İzahli Lügâti IV. (Ed. Ä. Mâdvâliyev). ‘Özbekistan Milliy Entsiklâpediyâsi’ Dâvlât İlmiy Nâşriyâti. Tâşkent. 2008a.
9. <https://tr.glosbe.com/uz/tr/xo'mramoq> (e-tarih 07.04.2018).

Андатпа

Адамдардың бір-бірімен қарым-қатынас құралы болып табылатын тіл ауқымы, климаттық жағдайлары, мәдени ортасы, қолданылу мүмкіндігі және т.б. ерекшеліктерге байланысты әртүрлі болып келеді. Парсы тілінің өзбек тіліне әсер, ықпалы мол, соның салдарынан өзбек тіліне осы тілден көптеген сөздер енген. Осындай кірме сөздердің бірі - «Хош» сөзі түрік тілінде зат есім, сын есім, үстеу қызметін атқарады. Сонымен бірге өзбек тілінде сұраулы сөйлемнің басында және әңгіме барысына күшейткіш мағына үстейтін модальдық сөздер түрінде қолданылады

Өзбек тіліндегі «хош» сөзінің қолданылуына негізделген мақалада жалпы кірме сөздердің атқаратын қызметі, сол қабылданған сөздердің түркі тілдерінің сөздік қорын байытуға әсері туралы сөз болады.

Кілт сөздер: Өзбек тілі, хош, модальдық сөз, сөз тіркесі, одағай, категорияны және мағынаны өзгерту.

(Йылдырым Т., Эйзел С. «Қош» сөзінің өзбек тілінде қолданылу аясы)

Аннотация

Язык, который является средством общения людей, с точки зрения таких особенностей, как область применения, климатические условия, культурная среда, способность обработки и т.д. разнообразен. На узбекский язык оказал большое влияние близкий по региону персидский, и в результате этого, он заимствовал множество слов с этого языка. Одним из этих заимствований является слово “Хош”, используемое в турецком языке как существительное, прилагательное, наречие и предлог, в узбекском языке применяется также в начале вопросительных слов; в виде модальных слов при усилении, одобрении, начале разговора и приветствии; во фразах и в виде междометий, используемые в различных значениях и категориях.

Исходя из использования слова “хош” в узбекском языке, в статье рассматривается применение различных функций и значений к слову путем изменения категории и значения в тюркских языках; обогащение словарного состава тюркских языков, а также применение метода увеличения силы выражения для заимствованных слов.

Ключевые слова: Узбекский язык, хош, модальное слово, фразы, междометие, изменение категории и значения.

(Йылдырым Т., Эйзел С. Применение слова “хош” в узбекском языке)